

мира способствовали глобальному потеплению планеты, а не были нейтральными.

Результаты исследования обсуждались на заседаниях кафедры и республиканских конференциях.

Заключение. Переход на цифровые носители и доступ к спутниковым изображениям высокого разрешения расширили возможности исследования ледников. При-

нимая во внимание имеющиеся данные, можно оценить сокращение ледяной шапки страны со второй половины XX века до наших дней - 20%, главным образом за счет таяния и разрушения мелких ледников.

Ключевые слова: ледники, изменение климата, снежный покров, метеорология, водный поток, окружающая среда.

ТДУ: 159.9; 316.482

Б.М.Хайдарзода

РАФТОРИ АГРЕССИВИИ КЎДАК ДАР МУНОҚИШАҲОИ ОИЛАВӢ

МТҒ “Донишқадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Хайдарзода Бузургхони Маъруфхон – декани факултетҳои «Кори психологияи тиббӣ» ва «Тиббӣ - иҷтимоӣ»-и МТҒ “Донишқадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”, унвонҷӯи Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. E-mail: haydarzoda93@mail.ru. Телефон: (+992) 988 18 59 18.

Мақсади таҳқиқот. Равшанӣ андохтан ба вазъияти кунунии ҳолати кӯдак дар оила, ҳалли нофаҳмии байни кӯдак ва волидайн.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар асоси маҳзанҳои оморӣ, аз ҷумла ҳисоботҳои оморӣ, таҳлили маводҳои илмӣ-назариявӣ ва иттилоотӣ дар соҳаи психологияи оила ва ҷамъият ба роҳ монда шудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Натиҷаҳои таҳқиқот ба ҳолати равонии кӯдак дар ҳолатҳои гуногун муайян гаишта, роҳҳои ҳалосии кӯдак аз ҳолати агрессивӣ коркард карда шудааст. Инчунин сабабҳои ба вуҷуд омадани агрессия дар кӯдакон ва наврасон мавриди муҳокима қарор гирифта, дар натиҷа чунин сабабҳои рафтори агрессивӣ: рафтори агрессивӣ дар оила; серталаб набудани модарон нисбати фарзандон; тарбия дар сатҳи зарурӣ, рӯҳбаланд накардани фарзандон; ҷазои ҷисмонӣ ва таҳдидҳо нисбати фарзандон ва ғайра муайян карда шуд.

Хулоса. Яке аз роҳҳои ҳалосии кӯдак аз агрессия, ин аз ҷониби волидайн баробар тақсим намудани қувваи дохилаи кӯдак буда дар натиҷа, кӯдак пайваста ба маишулияте банд мегардад.

Калимаҳои калидӣ. Агрессия, эҳсосоти манфӣ, кӯдак, лаҳзаи гузариш, рафтори муноқишавӣ, эҳсосот.

B.M. Haidarzoda

AGGRESSIVE BEHAVIOR OF A CHILD IN FAMILY CONFLICTS

NEI “Medical - Social Institute of Tajikistan”

Haidarzoda Buzurgkhoni Marufkhon – Medical and Social Institute of Tajikistan, Dean of the Faculty of “Medical and Psychological Affairs” and “Social Affairs”. Address: Republic of Tajikistan, Dushanbe, K. Setkin Street, 2. E-mail: haydarzoda93@mail.ru. Phone number: (+992) 988 18 59 18.

Aim. Clarifying the current situation of the child's situation in the family, resolving misunderstandings between the child and parents.

Materials and methods of research. The research is based on statistical databases, including statistical reports, analysis of scientific-theoretical and informative materials in the field of family and community psychology.

The results of the study and their discussion. The results of the research are devoted to the child's mental state in various situations, and the ways to get rid of the child from an aggressive state are elaborated. The causes of aggression in children and adolescents are also discussed.

Conclusion. One of the ways to save a child from aggression is the equal distribution of the child's inner strength by the parents, as a result of which the child is constantly engaged in an activity.

Key words: Aggression, negative emotions, child, transition moment, confrontational behavior, emotions.

Мубрамият. Ба ташаккули шаклҳои агрессияи рафтори кӯдакон шароити тарбияи оилавӣ таъсири калон мерасонад, зеро маҳз дар оила кӯдак аз иҷтимоикунонии ибтидоӣ мегузарад (қоидаҳои муайяни меъёрҳои муносибат бо одамонро аз худ мекунад: чӣ мумкин аст, чӣ не, чӣ хуб аст ва чӣ бад ва ғайра). Масалан, муқаррар карда шудааст, ки агар кӯдакон (новобаста аз он ки онҳо ба кадом гурӯҳи синну сол тааллуқ доранд) бо як ё ҳарду волидайн муносибати бад дошта бошанд; ва ё кӯдакон эҳсос кунанд, ки онҳо дар оила мавқеи муайяне надоранд; ва ё онҳо нисбати эҳсосоти худ бепарвой аз ҷониби волидайн ҳис мекунанд; ва инчунин дастгирӣ ва таваҷҷӯҳи зарурӣ ба ҳаёти онҳо вучуд надорад; пас эҳтимолияти зиёде мавҷуд аст, ки онҳо дар оянда ба фаъолияти ҷиноятӣ даст зананд, нисбати дигар кӯдакон агрессия нишон диҳанд ва ё нисбат ба волидони худ агрессивӣ рафтор кунанд.

Кӯдакони муосир бештар агрессияро нишон медиҳанд. Дар чунин ҳолат волидон ба равшанӣносон рӯй меоранд. Сухан дар бораи он аст, ки кӯдак, ба ҳар чизе, ки ӯро ихота намудааст, дар ҳолатҳое, ки агар

чизе аз ӯ дар майдончаи бозӣ гирифта шавад, ӯ эҳсосоти манфии худро хеле шадид ифода мекунад, дашном медиҳад ва ё ҳатто метавонад ба касе зарба занад, бо чунин роҳ воқуниш нишон медиҳад.

Хусусан, агар онҳо кӯдакони хурдсол ва ё наврасоне бошанд, ки ба ғичиррос задан оғоз мекунанд, суҳанони наҷандон хуб меғӯянд. Ва волидон ин рафтори кӯдаконро танҳо ба ҳайрат меорад. Аввалин чизе, ки дар волидон ба амал меояд, ақсуламалест, ки гуё онҳо кадом қореро нодуруст мекунанд. Ва чунин фикрҳо ба вучуд меоянд, ки ҳеҷ чиз қор намедиҳад, зеро волидон, масалан, тоб меоранд, кӯшиш мекунанд, ки ба зухуроти бавучудода ба таври адекватӣ ҷавоб диҳанд ва баъдан тоб оварда наметавонанд ва худро гум мекунанд.

Мақсади таҳқиқот. Баррасии вазъияти кунунии ҳолати кӯдак дар оила, ҳалли нофаҳмии байни кӯдак ва волидайн.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар асоси маҳзанҳои оморӣ, аз ҷумла ҳисоботҳои оморӣ, таҳлили маводҳои илмӣ-назариявӣ ва иттилоотӣ дар соҳаи психологияи оила ва ҷамъият ба роҳ монда шудааст.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Ҳар як марҳилаи синну сол хусусиятҳои инкишофи кӯдакро дорад ва талабот ва вазифаҳои муайяно ба шахсият меғузорад.

Давраҳои бӯҳронӣ ва ғузаришии синну соли бо норозигӣ аз мавқеи худ, рафтори эътирозӣ, кайфият ва номутавозунӣ алоқаманданд. Афзоиши хашмгинӣ бо пайдоиши ниёзҳои нав дар кӯдак алоқаманд аст. Вай зарурати тағир додани муносибатҳо ва шароити рушдро дорад [1].

Агрессия - меъёр аст, зеро он ислоҳшаванда мебошад.

Инчунин ба фарқиятҳои хурди гендерӣ дар масъалаи таҷовуз дар кӯдакон диққат додан лозим аст. Дар ҷомеа чунин мешуморанд, ки писарон нисбат ба духтарон бештар ба рафтори хашмгин майл доранд. Дар асл, духтарон низ агрессия доранд, аммо каме фарқ мекунанд. Фарқият дар он аст, ки дар писарон хашмгинӣ ошкоро зоҳир мешавад, аксар вақт онҳо онро идора карда наметавонанд. Духтарон барвақтар назорати хашмро меомӯзанд ва онҳо шакли ғайримустақими онро истифода мебаранд, на шакли ҷисмонӣ [2]. Метавон гуфт, ки хашм дар духтарон интиҳобӣ аст, онҳо метавонанд онро идора кунанд ва писарон эҳсосоти манфири ба ҳама бетафовут мерезанд.

Омиле, ки бояд дар масъалаи агрессия ба назар гирифта шавад ин аст, ки кӯдакон тамоми тасвиреро, ки аз берун мебинанд, ба худ мегиранд. Ғайр аз таъсири ҳамсолон ва васоити ахбори оммаи муосир, ин бешубҳа муносибати байни волидон аст. Масалан, агар дар хона доимо муноқишаҳо ва ҷанҷолҳои баланд ба амал оянд, волидон дар кӯча бо ҳамдигар ё бо одамони дигар ҷанҷол кунанд ва кӯдакон ҳама чизро бубинанд, пас онҳо ба калонсолон тақлид мекунанд. Новобаста аз хоҳиши волидон,

кӯдакон рафтори онҳоро қабул мекунанд. Он чизе, ки дар амалҳои кӯдак нодуруст ба назар мерасад, бар он зуд вокуниш нишон додан ва ислоҳ кардан дар баъзе маврид имконпазир аст.

Ба тағир додани рафтори кӯдак муносибати ҳамаҷонибаи тағир додани якҷоя лозим аст, вақте ки волидон ба кӯдак худ ибрат нишон медиҳанд, ҷӣ гуна мо метавонем вазро ба таври дигар иваз диҳем, натарсонидан ва саркӯб накарда, оромона вокуниш нишон додан лозим аст, барои мисол, якҷоя ба ҷое раванд, ки кӯдак аз ҳамсолаш чизе гирифтааст, якҷоя бахшиш пурсанд. Дар бораи муҳити кӯдак фаромӯш кардан лозим нест. Агар онро тағйир надиханд, пас агрессияи кӯдак боқӣ мемонад ва ё дар бадтарин ҳолат, вай онро дар худ пахш мекунад, ки он ба агрессияи дохилӣ табдил меёбад.

Омили синну сол ба мо дар бораи вазъияте нақл мекунад, ки дар оила низоъ (ҷанҷол) вучуд надорад, кӯдак ва волидайн муоширати хуб доранд, эҳтироми ҳамаи аъзои оила вучуд дорад, дар оила муносибатҳои ҳамоҳанг ба вучуд омадаанд. Аммо рафтори кӯдак на ҳамеша аз худӣ вазъи оила вобаста аст, зеро ҳар кас марҳилаҳои синну соли ва ё бӯҳрони синну соли худро дорад [3].

Волидон метавонанд табиӣ хеле ором дошта бошанд, аммо кӯдак метавонад табиӣ тамоман дигар дошт. Вай миқдори зиёди энергия хоҳад дошт ва ин энергияро бояд сарф кунад. Аммо ҷӣ гуна мо инро дуруст карда метавонем?

Аввалан, мо бояд аз нав оғоз намоем ва тақсимои истифодаи тамоми энергияро ба роҳ монем. Ин вазифаи волидон аст. Ҳолатҳои мешаванд, ки кӯдак ғайб аст ва бояд доимо бозӣ кунад, чизеро тамошо кунад. Он барои ин қадар амал фазои кофӣ надорад.

Ва волидайн бояд ин энергияи боздоштанашиавандаро истифода баранд. Масалан, онро ба ягон намуди варзиш, бахш ё маҳфил номнавис кардан мумкин аст. Ҳамин тавр, мо ба кӯдак кӯмак мекунем, ки аз шиддати аз ҳад зиёди эмотсионалӣ ва ҷисмонӣ ҳалос шавад [4] .

Дар рафтори бад ҳамеша сабаб вучуд дорад. Шояд ӯ ин ҳолатро дар ҷое дидааст, ё лаҳзаи гузариш дорад ё бемор шудааст. Ҳангоми бемор будан, кӯдакон аксар вақт сабабҳои ҳашмигии худро намефаҳманд, аз ин рӯ волидайн бояд бо кӯдак инро муҳокима намоянд. Эҳсосот чунин табиат доранд, агар мо қуллаи мусбат дошта бошем, пас ҳатман таназзул ба вучуд хоҳад омад.

Ва бисёре аз волидон аз ин падида ҳайрон мешаванд, аммо ин чунин шарҳ дода мешавад. Системаи асаб аз ҳад зиёд бедор мешавад, шумораи зиёди эҳсосот ба вучуд меояд ва кӯдак намедонад, ки бо мо чӣ гуна муносибат кунад, аз ин рӯ бо ӯ нишон додан лозим аст, ки чӣ гуна онро идора кардан лозим аст.

Ҳулоса. Ба кӯдак муҳити ӯ таъсири калон расонида, онҳоро эҳсосоти бисёрманфӣ ихота мекунанд.

Бисёр мултифилмҳо ва филмҳо намунаҳои рафтори муноқишавиро нишон медиҳанд.

Азбаски кӯдак ҳанӯз дақиқ намедонад, ки чӣ гуна онҳоро дуруст тафсир кунад ва ба кадом мавқеъ бархезад, вай метавонад танҳо ин эҳсосоти манфиро нусхабардорӣ кунад. Бисёр ҳамсолон метавонанд ба кӯдак таъсир расонанд, ки на ҳамеша метавонад ба он таъсири мусбат расонад.

Низоъҳо дар оилаҳо метавонанд аз сабаби нофаҳмии кӯдак ва волидайн ба амал оянд. Азбаски аксар вақт кӯдакон ва наврасон эҳсосот ва хоҳишҳои худро нодуруст баён мекунанд, аз ин рӯ волидон низ

суханони кӯдакро ба тарзи дилхоҳи худӣ кӯдак дарк карда наметавонанд.

Дар натиҷа чандин омилҳои маълум карда шуд, ки рафтори агрессивиро дар кӯдакон авҷ медиҳад:

1. Оилаҳои, ки кӯдакон дар он рафтори агрессивӣ доранд, пайвандҳои эҳсосии байни падарон ва писаронро вайрон мекунанд. Волидон аксар вақт арзишҳо ва манфиатҳои кӯдаконро ба назар намегиранд. Падарон аксар вақт намунаҳои рафтори агрессивиро худашон нишон медиҳанд ва инчунин ин тамоюлҳоро дар рафтори фарзандони худ ташвиқ мекунанд.

2. Модарони кӯдакони агрессивӣ нисбат ба фарзандони худ серталаб нестанд. Кӯдакон дар ҳона масъулияти аниқ надоранд.

3. Дар волидони кӯдакони агрессивӣ, намунаҳои тарбия ва рафтори худ аксар вақт бо ҳам мухолифанд ва нисбати кӯдак талаботи мутақобилан истисноӣ гузошта мешавад.

4. Воситаҳои асосии тарбия, ки волидони кӯдакони агрессивӣ аксар вақт ба онҳо муроҷиат мекунанд, ҷазоҳои ҷисмонӣ, таҳдидҳо, набудани рӯҳбаландӣ, аксар вақт фарқият гузоштан байни кӯдакон, огоҳона маҳрум кардани муҳаббат ва ғамхорӣ дар сурати бадрафтории кӯдак мебошанд.

АДАБИЁТ

1. Аграшенков А.В. Психология на каждый день. Советы, рекомендации, тесты. - М: Вече, 1997-230 с.

2. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1999-180 с.

3. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. СПб: «Питер», 2000-550 с.

4. Сурова, Е. В. Особенности проявления агрессии у современных подростков: опыт изучения // Молодой ученый №6 // Е. В. Сурова. – 2018. – С.154-157.

5. Семенюк Л. М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции // Л. М. Семенюк — Москва: ИНФРА-М, 2015. — 245с.

6. Крысько В. Г. Социальная психология // В. Г. Крысько - Москва, 2001. — 208 с.

REFERENCES

1. Agrashenkov A.V. Psychology for every day. Tips, recommendations, tests. - M: Veche, 1997-230 p.

2. Ansupov A.Ya., Shipilov A.I. Conflictology: A textbook for universities. - M.: UNITI, 1999-180p.

3. Granovskaya R.M. Elements of applied psychology. SPB: "Peter", 2000-550 p.

4. Surova, E. V. Features of the manifestations of aggression in modern teenagers: study experience // Young researcher #6 // E. V. Surova. - 2018. - P.154-157.

5. Semenyuk L. M. Psychological features of aggressive behavior of adolescents and conditions for its correction // L. M. Semenyuk — Moscow: INFRA-M, 2015. — 245s.

6. Krysko V. G. Social psychology // V. G. Krysko — Moscow, 2001. — 208s.

Б.М. Хайдарзода

АГРЕССИВНОЕ ПОВЕДЕНИЕ РЕБЕНКА В СЕМЕЙНЫХ КОНФЛИКТАХ

Цель исследования. Выяснение текущего положения ребенка в семье, разрешение недопонимания между ребенком и родителями.

Материал и методы исследования. Исследование основано на статистических базах данных, включающих статистические отчеты, анализ научно-теоретических и информационных материалов в области семейной и общественной психологии.

Результаты исследования и их обсуждение. Изучено психическое состояние ребенка в различных ситуациях, разработаны способы избавления ребенка от агрессивного состояния.

Заключение. Одним из способов избавить ребенка от агрессии является равное распределение внутренней силы ребенка родителями, в результате чего ребенок постоянно занят какой-либо деятельностью.

Ключевые слова: агрессия, негативные эмоции, ребенок, переходный момент, конфронтационное поведение, эмоции.

ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ

УДК 617.7-001.17-085:615.216.84

Л.М. Максудова, Ш.Б. Инагамджанова, Д.М. Бабаханова, Г. А. Ибадова

ОЖОГИ ГЛАЗ: ОТ МЕХАНИЗМА ПОВРЕЖДЕНИЯ К КЛИНИЧЕСКОЙ КЛАССИФИКАЦИИ

Центр развития профессиональной квалификации медицинских работников, Узбекистан, Ташкент

Республиканская клиническая офтальмологическая больница

Максудова Лайло Махсутовна – д.м.н., доцент кафедры офтальмологии Центра развития профессиональной квалификации медицинских работников Республики Узбекистан. E-mail: doclaylo@gmail.com; тел. (+998) 98 595 00 55